

Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Hivatal Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Kirendeltség Helyszíni Ellenőrzési Osztály	
2013 NOV 06.	
321.	Aláírás:

DARÁNYI IGNÁC TERV

**A természet és a gyermekek viszonyának változásai
a 20. században
(Gyermekjátékok, gyermeki mindennapok
változásai)**

LETŰNT IDŐK JÁTÉKAI

BESÁSZ Kft.
2013.

BES - ÁSZ KFT.
5071 Besenyszög, Dózsa Gy. u. 4.

Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alap:
a vidéki területekbe beruházó Európa

Tartalomjegyzék:

I.	Előszó <i>(Kiss Endréné)</i>	2.
II.	Globális... - A téma általános bemutatása <i>(Kulcsárné Végső Zsuzsanna)</i>	3.
	„Gyermek vagyok, gyermek lettem újra”	3.
	„Lovagolok fűzfa sípot fújva” – fiús játékok	3.
	„Gyertek, gyertek gyerekek, kását főztem egyetek” – lányos játékok	5.
	Gyermekjátékok és a történelmi változások összefüggése	6.
III.	Lokális – „Régi időkre emlékszel-e még? Volt egyszer rég...” <i>(Kiss Endréné)</i>	
	Lakosság összetételének alakulása	7.
	Családok	7.
	A gyermekek élete és a változások	8.
	Zene	9.
	Munka és játék	11.
	Dajkák	11.
	Csemegék	11.
	Játékaik	
	Árok -, és fogójátékok	12.
	Csemege – más úton	12.
	Téli játékok	13.
	Nyári elfoglaltságok	14.
	Határjárás	14.
	Labdajátékok	14.
	A pihenés	16.
	Csaták	17.
	Kerékpározás	18.
	Aratás	18.
	Fürdés	19.
	Eső	20.
	A média hatása – a televízió	21.
	A média hatása – a mozi	21.
	„Mi sem voltunk angyalok”	22.
IV.	Utószó <i>(Kiss Endréné)</i>	23.
	Felhasznált irodalom jegyzéke	24.

Előszó

A XIX. század ipari forradalmának hatása Magyarországon később érezte hatását, falura pedig még később gyűrűzött be és másképpen csapódott le, mint városra. De a XX. század első felében már itt is jelentős változások történtek az életmódban.

Az 1. és később a 2. világháború aztán szétzilálta ezt a még egyébként is csak kialakulóban lévő rendszert, nem csak anyagi veszteségek érték a falu lakosságát, hanem jelentős emberáldozatot is követeltek a háborúk. Nem sok család van, aki elmondhatja, hogy nincs név közülük a község 1. vagy 2. világháborús emlékművén.

A 40-es évek végére, az 50-es évek elejére itt is jelen volt a Rákosi – kultusz, a padlássöprések. Talán azzal a különbséggel, hogy nem volt jellemző a falura a politizálás, inkább csendes beletörődéssel vették tudomásul az emberek az eseményeket.

Aztán az 1960-as évektől itt is javult az egészségügyi ellátás, beindultak a lakásépítési támogatások, amelyek a falu életében jelentős változást hoztak. Ennek hatása a 70 – 80 – as években jelentkezett erőteljesebben.

A vallás továbbra is meghatározó volt a faluban, a gyermekek templomba – hitoktatásra járása természetes volt, bár az ebből eredő atrocitások itt is jelen voltak a szocializmus időszakában.

Az 1970-es évektől egyre több ember járt be városra dolgozni, ami az életmódot is befolyásolta. A fiatalok általános iskola utáni továbbtanulása szinte 100 %-sá vált, így minden család kapott ízelítőt a városi életmódból.

Aztán az 1990-ben bekövetkezett rendszerváltozás újabb változások forrása. A helyi téész megszűnése munkahelyek megszűnése is egyben, így kicsit felgyorsult az elvándorlás, bár mindig jöttek újak is. Az addig kicsit belterjes falu ekkorra nyitottabbá, sőt szinte teljesen nyitottá vált. Összetétele azonban viszonylag egységes maradt.

A településre mindig is jellemző volt a rendezettség, a virágos, fás utcák, karbantartott porták.

Ha a gyermekek nevelését nézzük – hiszen ez a kis összeállítás róluk szól elsősorban – meghatározó a városi viszonylattal összevetve, hogy sokkal jobban szabadjára voltak – vannak engedve, hiszen a falu még mindig biztonságosabb, mint a város. A falusi nevelő környezet egészen más világba iktatja bele a gyermeket és más hatásokkal veszi körül, mint a városban. A falusi nevelőkörnyezet áttekinthetőbb: egy egész világ, amelyben a gyermek tud tájékozódni s nemcsak szavakat, hanem összefüggéseket és jelentéseket tanul meg. A falusi élet tempója mindig is lassabb volt, így a gyermek mélyebb élményeket kap, amelyek egész lelki világát megragadják. Ezenkívül pedig a gyermek már nagyon korán munkában vesz részt, feladatokat kap, tehát felelősségérzése és társadalmi tudata növekszik. Végül pedig mivel közelebb él a természethez, korábban megtanulja ismerni őket. Mindez együttvéve azt jelenti, hogy a falusi gyermek világa egyszerűbb, áttekinthetőbb, értelmesebb és mélyebben átélt világ, mint a városié. Egyúttal természetesen kisebb is, tehát a gyermek érdeklődési köre szűkebb marad. *(Dékány István)*

A XXI. század elejére pedig már majdnem elmosódik ez a határ. Egyre kevesebb a különbség a neveltség, az életcélok, az életmód tekintetében.

Globális... - A téma általános bemutatása

„Gyermek vagyok, gyermek lettem újra”

Az ünnepek, a munkafolyamatok minden mozzanata a 6-12 éves falusi gyermekek szeme előtt és segítségével történt. Játékaik nagy része is a felnőttek munkáját, szokásait utánozta. Így akaratlanul is belenőttek a hagyományos paraszti-falusi élet rendjébe. Játékszereiket saját maguk, szüleik vagy testvéreik készítették.

A gyermekjátékok jórészt ott éltek a gyermekek jelenében és múltjában, s messzire visszavezethető jellemzőik továbbélését, is csak az magyarázza, hogy újabb és újabb elemekkel bővülve, újabb és újabb változatokat hozva létre, követték a társadalom változásainak olyan alakulásait, amelyek a gyermek világát sem hagyták érintetlenül. Néha csak egy szó, egy formula változott meg, máskor egész játékok alakultak át, vagy kaptak új szerepet.

A gyermekjátékokat több csoportra oszthatjuk:

- szerepjátszó és –váltó játékok (pl. fogócska)
- párcserélő játékok (területszerzés bicskajéttel)
- fogyó – gyarapodó játékok (pl. kiolvasók, körjátékok, labdajátékok)
- versenyre épülő játékok (pl. hübelebalázs)
- „ijesztgetős” játékok (pl. sárpuska)

A másik csoportosítás nemek szerinti megkülönböztetés alapján történik.

A szöveggel mondott gyermekjátékok jelentős része a magyar történelem emlékeit őrzi: törökről, tatárról beszél, katonatoborzásról, földesurakról, elnyomókról, vagy hősookról. Már a rövid versikék, mondókák is tele vannak a természetre, az állatvilágra való utalással, de megtaláljuk bennük a mindennapi munka reális képeit is, a társas gyermekjátékaink közül pedig alig akad olyan, melyben ne lenne utalás a falusi munka legkülönbözőbb megnyilvánulásaira (állatok őrzése, kihajtása, kapálás, szövés-fonás, vetés, aratás, sütés-főzés stb.), a szövegben, a játékot kísérő mozdulatokban, vagy a tárgyi eszközök elkészítésében.

„Lovagolok fűzfa sípot fújva” – fiús játékok

A paraszti családokban a férfi szerepet kellett megtanulniuk a fiúgyermeknek. A fiúk sokat segítettek édesapjuknak a földeken, már korán meg kellett tanulniuk, hogy a férfi a családfenntartó, akinek erősnek és edzettnek kell lennie. Ez megjelent játékaikban és játékkészítésükben is. Elsősorban ügyességi, kreatív vagy gyorsasági játékok voltak, amikkel saját magukat, illetve társaikat is próbára teheték. Természetesen sort kerítettek olyan elfoglaltságra, amivel az ellenkező nem képviselőit is próbára tették.

Ehhez kapcsolódóan kedvelt időtöltés volt a hangkeltő játékok készítése és használata.

A sárpuskát, vagy ahogy nálunk hívták „hübelebalázst” sárgombócból készítették, annak közepét kifúrták úgy, hogy az alja ne szakadjon ki. Miután beleleheltek, vagy beleköptek, lefele fordítva földhöz csapták, az nagyot csattant, mert a levegő kiszakította az alját. Minél nagyobbat durrant, annál jobban megijedtek a lányok. Rögtönzött versenyt is szerveztek, hogy melyikük sárpuskája szól nagyobbat.

A bodzapuska, vagy ahogy nálunk hívták „bocfapuska” egy bodzaág volt, amelynek belét kiszedték, és egy dugófát (tolófát) faragtak hozzá. Vizes (nyálas) kenderből golyót gyúrtak a puska mindkét végére. Majd egy gyors mozdulattal a tolófával meglökték a hátsó töltényt, a csőbe szorult levegő nagy durranással kilökte a másik golyót. A következő töltésnél már csak egy golyót kell belehelyezni a csőbe, mert egy golyó már benne van.

A zúgattyúhoz egy fadarabot kifűrtak, vagy gombot használtak. A lukakba kötelet fűztek, ezt megpörgetve oda – visszajáratták, miközben az zúgó hangot adott. Ez elsősorban unaloműző játék volt, amivel az állatok legeltetése közben játszhattak.

Szívesen készítettek olyan eszközöket is, amivel zenélni lehetett. Ilyen volt a fűzfasíp.

Kb. május körül készítették. 8-10 cm hosszú, két rügy közötti ágdarabot metszettek le. A héját leszedték, a kihúzott részből lemetszettek egy részt, amit visszahelyeztek a kéregbe. A dugó és a héj közötti részbe fűjták a levegőt, úgy sípoltak.

A fiús játékok között meg kell említenünk az „utánzós” játékot, ami mutatja, hogy a régi gyermek is kiváló fantáziával rendelkezett. Egyszerű természetes anyagokból is képes volt készíteni játékokat.

A csutkaállatokat kukoricacsőből, a csontcsikót állatcsontból készítették. Ezek elé cirokszárból szekereket készítettek. Ezekkel a felnőtt mindennapokat eljátszották: kihajtották az állatokat a legelőre, megrakodták azt, és hazahajtottak.

Meg lehet még említenünk a természetes anyagból készült játékokat: a pörgettyűt, a csúzlít, amivel messzire el lehetett löni a követ, és a „karikázást”. Ez a játék abból tevődött össze, - főleg ahol már volt kerékpár – hogy egy rossz kerékpár, kocsikerék, hordóabroncs, kerekre formált gömbvas abroncsot hajtottak egy vasrúddal addig, amíg az el nem dőlt. Az nyert, aki a legtávolabbra irányítani a kereket. Ebből gyakran rendeztek versenyt a falusi gyerekek.

A rongylabdát vagy szőrlabdát egy-két ökölnyi átmérőjűre készítették, általában már nem használt ruhaanyagokból vagy szőrből. A második világháború után kezdett elterjedni a gumilabda. Gumilabdája a harmincas évek környékén csak a városi gyermeknek volt, a tanyán és a falun élők rongylabdával játszottak.

A labdát a játékosok körben állva dobálták egymásnak. Aki elejtette, kiesett, vagy büntetésből fél lábon kellett állnia addig, amíg a következő neki dobott labdát el nem kapta.

A gumilabdát falhoz vagy a földre pattogtatták, és az nyert, aki a legtöbbet ütögette anélkül, hogy az leesett volna a földre.

Kedvelt játék volt a cicázás, amelyet hárman játszhattak. A cica a két játékos között állt. Feladata az volt, hogy elkapja a labdát. Ha sikerült neki, annak a játékosnak a helyére állt, akinek a dobását elkapta.

A lyuklabda, vagy ahogy Besenyszögön nevezték: a nemzeti labdajáték a '40-es években volt népszerű. A földbe lyukat ástak, rongylabdát, később gumilabdát tettek bele. A lyukat körbeállták, és ki kellett szedni belőle a labdát. Aki a leggyorsabb volt, megdobott valakit. Akit eltaláltak, az kiesett a játékból. Ha senkit nem talált el, akkor ő esett ki. Az nyert, aki legutoljára maradt.

Nálunk minden játékos választott magának egy országnevet, a kiválasztott játékvezető pedig el kezdett kiabálni:

„Jöjjön...jöjjön...(mondott egy országot)!”

Az érintett felkapta a labdát, és ki kellett dobnia valakit. Akit kidobott, az kiesett.

A golyózás akkor terjedt el a fiúk körében, amikor már árultak üveg- és színes golyókat. Ez a második világháború környékén terjedt el nálunk. A talajba lyukat fúrtak, a játékosok addig gurították a lyukhoz a golyókat, amíg valakinek sikerült beletalálnia.

A fiúk páros játéka volt a területszerzés. Egy téglalapot jelöltek ki a földre, ezt szétosztották két térfélre. A játékot kezdő a másik térfelére ejtette a bicskát úgy, hogy annak éle beleálljon a talajba. Azt a területet megszerezte, amit kijelölt a bicskával. Az volt a cél, hogy minél több területet szerezzen a másik térfelétől.

Majd a következő játékos a másik oldalról jelölt, vagy szerzett területet bicskaejtéssel. Maga a bicskaejtés is nagy ügyességet igényelt. Akkor ért véget a játék, amelyik megszerezte a másik területét, vagy a játékosok megegyeztek egymás között.

„Gyertek, gyertek gyerekek, Kását főztem egyetek” – lányos játékok

A lányok elsősorban a házimunkával és a ház körüli munkákkal (sütés-főzés, lakásberendezés, babázás) kapcsolatos játékokkal foglalták le magukat, amelyeket hasznosítani tudtak már korán. Hiszen a családokon belül az édesanyák a földeken dolgoztak, így a fiatalabb testvéreket a nagyobbak gondozták, látták el.

Már egész fiatal korukban „belecsöppentek” a felnőtt emberek világába. Ám játszani a 20. századi lánygyermek is szerettek, ha idejük engedte.

A természetes anyagokból készült játékok nagyon fontosak voltak az életre nevelésben. A csutkababákat ők maguk készítették, bepólyálták, etették, itatták. Ezek kukoricacsőből és csuhéból készültek.

A babázáshoz homokházat is építettek elsősorban jó idő esetén. Nedves homokból házat és kemencét tapasztottak. A kemencében kenyeret vagy kalácsot is sütöttek homokból.

A házba bútorokat készítettek bojtortjából és gyomból. Asztalt, széket, ágyat hoztak létre a csuhébabának.

A sántaiskola vagy ugróiskola elsősorban a lányok játéka volt. Négyzeteket rajzoltak a talajba, amik összeértek. Ezeket megszámozták, majd egy követ, vagy cserépdarabot dobtak a négyzetekbe. Ezekbe bele kellett ugrálni, majd visszafordulni és visszaugrálni. Két lábbal, majd egy lábbal kellett végigmenni rajta. Az nyert, aki a legutolsó négyzetbe is bele tudta dobni a követ.

Az 1950-es évek végén lett divatos játék a gumizás. A játékhoz kb. 3-3,5 méter hosszú keskeny összevarrt gumi pertlit használtak. Két játékos egymással szemben állt, kis terpeszben a bokájukra húzták a gumit. A harmadik játékosnak át kellett ugrálnia úgy, hogy ne akadjon bele a lába. Ha sikerült neki, a másik két játékos felemelte a térdére, majd a combjára a gumit. Ha az ugráló megakadt, a következő ugrált, aki addig tartotta a gumi pertlit.

Először a kifeszülő gumival szembeállva a lábfejeére vette az egyik szárát, és fölugorva átemelte a másikon, majd sarkát a gumi átugrott szárához illesztette, rálépett, végül elengedte és kilépett. A második lépésben a lábfejre vett szárral a gumi másik szára ráugrott, majd előre kiugrott a hurokból.

Más változat szerint oldalt állva kellett beugrani, úgy, hogy a gumi szárát csak az egyik lábfejjel kellett átemelni a másikon, majd megfordulva lehetett kilépni belőle. A legnehezebb lépés az volt, amikor hátrafelé ugorva sarokkal kellett átemelni a gumit, és úgy kiugrani hátrafelé. A gumizást a 80-as évekig játszották elsősorban a lányok. Ha csak ketten voltak, a harmadik játékost egy szék vagy asztal lábával helyettesítették, és feszítették ki a gumi szárát.

Gyermekjátékok és a történelmi változások összefüggése

A hagyományos, élményszerű és észrevétlen munkára és életre nevelés az első világháború utáni évtizedekben a falusi családoknál lassú átalakuláson ment keresztül. A szemléletváltozás hatott a gyerekek világára és gondolkodásmenetére: növekedett az iskolai nevelés minősége és elvárása, a tanulás pozitív megítélése. A játékok között egy újfajta forma jött létre. A családok között nem föltétlenül a vagyoni helyzet, hanem a „fölfelé” törekvés, a polgárosodás változása szerint láttak különbséget, és ez befolyásolta a gyerekekkel való bánásmódot is.

Az 1960-as, és az 1970-es évektől bolti, vásári játékszer jelent meg a fiatalok játékaiban. A látogatóba érkező rokonok játékszerrel kedveskedtek, a jeles évfordulók (névnap, születésnap), egyházi ünnepek (Mikulás, karácsony, húsvét) alkalmából is játékot kaptak, míg korábban csupán édesség, esetleg egyébként is szükséges ruhanemű volt. (Ha volt, vagy telt ajándéokra korábban.)

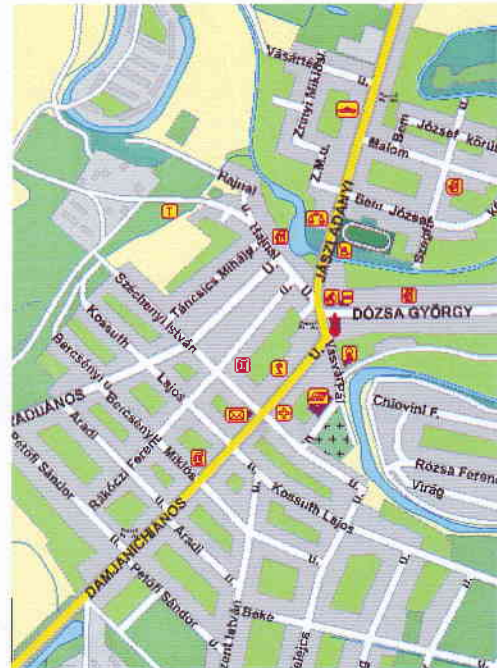
Különbő építőjátékok (fa-, cső-, csillag- és fémépítő), majd a Lego gyár termékei jelentek meg, majd a logikai játékok (Rubik-kocka, „bűvös kígyó”), az elemes Nintendók, majd a kilencvenes években a televízióra csatlakoztatható videojátékok és játékszoftverek lettek népszerűek a gyerekek körében.

Ezek megjelenésével a 20. században arányosan csökkent a szabadban végzett játéktevékenység.

Ezzel a gyermekeknek nem volt szükségük arra, hogy fantáziájukra hagyatkozva újabb és újabb dolgokat hozzanak létre. Gondolkodtak helyettük, megnyílt a színesebbnél színesebb játékok tárháza.

Emellett a csoportos játéknak közösségformáló szerepe volt, a falusi közösség egy nagy családot alkotott, amelyben ismerték egymást. Mindenben segítettek egymásnak, élményeiket és játékaikat is megosztották egymással. A színes és mesterséges anyagból készült játékok megjelenésével a falusi gyerekek elvesztették a szabadság varázsát.

...Lokális – „Régi időkre emlékszel-e még? Volt egyszer rég...”

Besenyszög „körül-belül”

Lakosság összetételének alakulása

A község területén már a neolitikum idejéből is találtak emberi életre utaló nyomokat. Aztán a török időkben teljesen elpusztult, elnéptelenedett, s csak az 1700-as években alakult ki 4 benépesített falurészből.

A falu lakosságának foglalkozására a XIX. század végéig főként a földművelés, állattenyésztés volt a jellemző. Ez meghatározta társadalmilag is az összetételét. Koronként néhány uraság volt, akik kiemelkedtek az összlakosság közül – ám ők is inkább kisbirtokosok voltak, meghatározó szerepük volt a munka megszervezésében, elosztásában, de a gyermekek többsége paraszti családból került ki. Ezért játékaik is ennek megfelelően alakultak és egységesek voltak. A világháborúk után, főként a 60 – as években kezdett megváltozni ez a tendencia, megindult itt is a városiasodás, ami a lakosság életének, szokásainak megváltozását is maga után vonta.

A környező települések is közel hasonló adottságúak, mint Besenyszög, így hatással csak Szolnok közelsége lehetett a településre.

Családok

A XX. század elején, családonként nem volt ritka a 10 – 15 gyermekszületés, s így átlagosan 8 – 10 élve maradt gyermek élt egy háztartásban. Ez egyrészt köszönhető annak, hogy nem volt még ismeretes a fogamzásgátlás, annak, hogy a család fenntartásához minden dolgos kézre szükség volt, annak, hogy a gyermekhalandóság ekkor még sajnos jelentős mértékű és nem utolsó sorban annak, hogy Besenyszög mindig többségében katolikus vallású falu volt (90 % fölötti volt általában ez az arány), amely vallás a magzati kortól számítva az életet.

Ezért az itt született gyermekek mindig „társaságban” nőttek fel, a hosszú téli estéken is megtalálták azokat az elfoglaltságokat, amelyek minden életkorban lévő gyermeknek megfeleltek.

A gyermekek élete és a változások

A téli hétvégék gyakran teltek családi, baráti, komasági összejövetelekkel, természetesen szigorúan csak a vasárnapi istentisztelet után. Minden hétvégén más családnál jöttek össze, ahol „kőttkaláccsal”, pirított tökmaggal készültek a háziak. Készítettek még pattogatott kukoricát is, a hegyes végű fajtából, amelyet sirminai kukoricának hívtak. Azt mondták róla, hogy akkor pattog ki igazán jól, ha a böjti szél már megfújta. Csemegének számított ezeken a napokon a fehér, nagy szemű kukorica, amelyet morzsolás után egy fazékban addig főztek, amíg ki nem nyílt és fővés után igény szerint sózták, vagy cukrozták. (Bene József) A felnőtt férfiak többnyire kártyáztak, a nők beszélgettek, csigát, kocka- csík, lebbencstésztát készítettek, hímeztek, a gyermekek pedig ez idő alatt a kemencepadkán, kemencelyukban – a kuckóban fából **faragott lovakkal, faszekérrel** játszottak, **malmoztak, kockáztak**.

A kuckóban készült játékok másolatát készítették el a 2. b osztályosok az „Eleink élete” című program keretében

Itt gyártották a **zungatyúkat** is, amihez elég volt egy darab vastagabb cérna, vagy madzag és egy kabátgomb – igen nagy kincs volt mindkettő akkoriban, úgyhogy nagyon meg kellett óvni - aminek mai megfelelője már műanyagból készült és a hang mellett megjelent a fényjelenség is. A kabátgombot előtte egy hengeres fadarabbal helyettesítették, amelyet középen két helyen kifúrtak.

Balra egy gombos zungatyú, jobbra egy XXI. századi, már fényjelenséggel is bíró

Ezek a játékok a felnőttek életét utánozták, az általuk készített játékok is a felnőtt élet eszközeinek kicsinyített másai voltak. Meg is tanultak vele mindent, 10 – 12 éves korukra gyakorlatilag minden ház körüli, házbeli munkát el tudtak végezni. A lányok ekkorra már főzni tudtak, s a kisebbek is kivették a részüket: a kertben a hagymaszedések, krumpliszedések aktív segítői lettek. Egy – egy kukoricakapálás, kinti munka alkalmával nem volt ritka, hogy az otthon maradt 10 – 12 éves lányok főtt étellel várták a munkából hazaérkezőket. (Bene Józsefné, Túri Erzsébet)

Volt, hogy kukoricamorzsolásra gyűlt össze a felnőtt sereg. Ekkor a gyermekek gyakran csenték el a sparhelt elé készített, vagy kosárba gyűjtött kukoricacsutkát, amiből a lányok csutkababát, a fiúk csutkaökröt, szekeret készítettek. Gyakran rendeztek maguk között versenyt, hogy a csupasz csutkákból ki tud négyszögbe rakva magasabb várat építeni. A lányoknak meg „mindig voltak darabruhák, rossz ruhák, amiből varrtunk ruhát – mer 6 – 7 évesen már még szoknyát meg sapkát is varrtunk nekik, meg nyáron még haját is csinátunk a kukoricák selyemjiből, oszt olyan jókat eljátszottunk vele. A fiúk meg csinátak ökröt is, drótbú csinátak nekik szarvat, meg 4 lábát, oszt köttek oda valami farkat is neki. Vót olyan ügyes is, amelyik jármot is tudott neki faragni. Nálunk például az uramnak az egyik testvére, 10-en vótak, 5 fiú, oszt a második az olyan barkácsolós vót, már gyerekkorába barkácsolt kereket meg mindent, oszt kiállítottak egy ökrösigát, elment az idő rajtuk, nem tudtak rosszalkodni. Nem néztek akkor tévét, nem néztek számítógépet, tévé csak front után lett az első a faluba ” (Danyi Pálné Héja Margit)

Ez az ökröfogat lehetett a mai lego őse, hiszen több apró darabból készítették és az esetek többségében csak maximum egy kést használtak a faragásukhoz, összeállításukhoz.

A falukutató tábor lakói által az Idősek Otthona lakói segítségével készített csutka – játékok

Zene

Ezeken az összejöveteleken előkerült egy-egy **hangszer** is, melyek egy részét nem ritkán saját kezűleg készítették. Sok gyermek leste el a faluban a felnőttektől a citerázás fortélyait és ha nem is mesterszinten, de a maguk szórakoztatására gyakran játszottak rajta, főként magyar nótákat. De többen tudtak hegedülni, harmonikázni is, ami egy-egy poceta alkalmával nem volt hátrány és sok wattos erősítő nélkül is nagyon jó hangulatot teremtett.

A mai kor gyermekének már nem érték az élő zene egy-egy buli alkalmával, sőt előnyben részesítik a gépzenét. A you tube, a CD, a DVD már utolérhetetlen gyorsasággal szolgáltatja ezeken az összejöveteleken az aláfestést, gyakran felnőttek számára már - már elviselhetetlen hangerővel. Ez a XX. század első felében elképzelhetetlen volt, hiszen a gardedámok, akik a fiatalokat kísérték a bálókba a fal melletti székeken ülve beszélgettek, s bizony semmiféle rendbontást, csínytevést nem tűrtek.

Felül Rigó Pál által saját kezűleg faragott citera, alatta Lévai Béla besenyszögi asztalosmester által készített

Később már az alsóépületekben „működtek” a zenedék: a B 100-as, szalagos magnók, az MK 25, MK 27, MK 29 – ek nagy kincsek voltak, s igazán jó szórakozást nyújtottak, s a magyar nótákat, népdalokat felváltották az együttesek dalai: Omega, Skorpió, LGT.

MK 25 – ös magnó az 1970 – es évek elejéről és MK 27 – es az 1970-es évek közepéről

Alkalmom volt a zenehallgatás arra is, hogy a baráti csapat összejöjjön, közösségépítő ereje is volt ennek. Ma már a világháló segítségével osztják meg egymás között élményeiket, így a személyes, közvetlen kapcsolatok egyre inkább háttérbe szorulnak.

Munka és játék

Ezek a csak játékkal eltöltött évek a XX. század elején élt gyermekek többségénél nem tarthattak sokáig, hiszen igen korán befogták őket ekkor még a munkába. Az általuk elvégezhető között volt a lóvezetés kukorica ekekapálásánál, amikor jutalom volt, hogy felülhetett a lóra. Ezek gyakran kölcsönként lovak voltak – nagy kincsnak számított egy jól betanított, okos jószág. Ilyen volt például Nagy Joachim Rumba nevű lova, amely lába nyomát igen sok terület őrzi Besenyszög határában.

A libák, disznók, kicsit idősebbeknél a tehének őrzése volt még jelentős. Természetesen ekkor is megtalálták a maguk elfoglaltságát. Libalegeltetés közben a lányok énekeltek, harsogott tőlük a határ. Gyakran koszorút is kötöttek virágokból. (Danajkáné Szakali Pannika) A vadvirág állomány a század elején még jelentős volt. A konkoly a szép rózsaszín, csúcsa felé világosodó, a búzavirág a gyönyörű kék, a csermulya a sárga tölcésérszerű virágával mind - mind alkalmas volt erre. Az általuk csermulyának hívott virágot hasznosították is, no nem virágként. A fűtős termését, - amely hasonlított a mai búza terméséhez, csak kisebb volt és vékonyabb, - ha a szükség úgy hozta, a leleményes besenyszögiek leszedték és lisztet őröltek belőle. Olcsóbb volt az ebből készült liszt és ugyanúgy süthettek belőle kenyeret is. Idősebb Héja Adorján Szurmai Józseféknél, bár nem kóstolta, látott ilyen kenyeret. Finomnak látszott, csak a színe volt egy kicsit kékesebb. (Héja Adorján)

Dajkák

A lányokat még gyakran alkalmazták dadának is. Volt eset, amikor nem állandó dajka volt, csak például egy – egy bál alkalmával „fogadtak” fel egy kicsit nagyobbacska lányt a kicsi gyermekek mellé. Ezekben a bálokban lehetett kapni az úgynevezett ficere kalapot, amit ajándékba vittek a dajkáknak. Ezek között volt kerek is, hegyes is, ezzel játszottak utána a kislányok. (Danyi Pálné Héja Margit)

Csemegék

Az erdő, a mező csemegét is kínált a gyermekeknek. Ilyen volt a papsajt, amit még a 80-as években is eszegettek. Később a vegyszerezés hatására jelentősen csökkent a tőszám. Ma már csak elvétve találni belőlük a mezőn. Az agacsi (az akácfa virága) még ma is kedvelt a gyermekek körében, bár a mai gyerekek már alaposan megválogatják, „kibogarazzák” nem úgy, mint nagyszüleik, akik az egész fűtről gondolkodás nélkül húzták le a szájukkal az összes virágot.

Szántás idején – különösen, ha előtte parlagon lévő, pihentetett földet szántottak – jelentős mennyiségű mogyorót forgatott ki az eke a földből. A gyerekek árnyékként követték az ekét és szedték össze a mogyorót. Nagyon ízletes – a mai szelídgesztenyéhez hasonló ízű – termésből egy – egy szántás alkalmával több kilót is összeszedett az élelmesebbje.

Kedvelt eledel volt a gyerekek által bakhagymának nevezett vadnövény is, amely színben, formában a fokhagymához hasonlított, csak jóval kisebb gerezdekkel. Ezt aztán zsíros, de akár puszta kenyérhez is szívesen fogyasztották, vagy csak úgy magában rágcsálták el. Szintén ették az úgynevezett cigánygyökér (mai neve és formája sajnos nem ismert) termését is, ennek a 20 – 30 centire növvő növénynek a kicsit édeskés, kicsit savanykás termését. (Héja Adorján)

Azután az általános délutáni éték a zsíroskenyér lett. Kezdetben a kemencében sült 5 kilós, majd később a már „csak” 3 kilós kenyeret körbevágták, zsírral megkenték, cukorral,

pirospaprikával behintették... igazi volt. Természetesen a hagyományos sós, zsíros kenyér is jelen volt.

Papsajt

agacsi
/Boros Noémi felvétele/

Játékaik

Árok-, fogójátékok

Gyakran játszottak az útszéli, földek melletti árkokban árokmacskát, fogócskát, fás-bokros területen bújócskát. Ekkor még ezekből az árkokból sok volt a határban, hiszen a szikes, besenyszögi földön gyakran állt meg a víz, s tavasszal ezeknek a belvizeknek az elvezetésére, a meleg, csapadékban szegény nyáron pedig a szántóföldek, legelők vízháztartásának rendben tartására szolgáltak. Ma már ezen árkok többségét beszántották, s mivel egyre kevesebb haszonállatot tartanak a faluban, a legeltetésre alkalmas ösgyepek többségét is feltörték – játékra alkalmatlanná váltak, s valljuk be, nem is igen örülne a tulajdonosok többsége annak, ha a vetést letarolnák. Azzal is szembesülnünk kellett egy falukutató tábor alkalmával, hogy a XXI. század gyermekének bizony feladta a leckét az 50 centis vízmélységű árkon való átjutás. Az árkok játékra való használata a 70-es évekre áttevődött a falu belterületére, ekkor volt a faluban egy jelentősebb ároktisztítási szakasz, amely következtében szélesedtek, mélyültek az árkok, így kiválóan alkalmasak voltak ezekre az elfoglaltságokra. Azért ez a játék nem vészett ki a köztudatból, a kisebb gyermekek még mindig árokmacskáznak és a fogócska és bújócska is kedvelt játéka maradt a XXI. század apróságainak is.

Hozzájárult a területváltáshoz az is, hogy ekkorra már a gyermekeknek a nyári szünet tényleg nyári szünet volt. Több szülő járt el dolgozni a helyi termelőszövetkezetbe, Szolnokra, így a lábas jószágok a legtöbb családnál már csak a saját szükségletük fedezésére szolgált – nem volt már szükség a nyári legeltetésekre. A megmaradt állat pedig már gulyára járt. A gulyahajtás május 1-én indult és Szent Mihály nap körül (szeptember végén) ért véget. Az első napokban a tanuló állatokat egész gyereksereg kísérte, majd időbeli tájékozódásként szolgáltak, hiszen szinte órát lehetett volna az állatokhoz igazítani, az indulásukat, a delelésüket, a hazajövetelüket illetően.

Csemege – más úton

Aztán – lévén ekkor még nem sok gyümölcsfa a faluban – az őrzést volt, hogy összekötötték egy kis gyümölcs szedésével – szerzésével. A Fecskelyuki területen, a 80-as éveig szántóföldi terület volt. Itt voltak gyümölcsfái Nagy Joachimnak (Juhák bácsi) és Gáspár csendőrnek, akitől különösen nagy érdem volt csenni. A mostani Dózsa György út

23. szám alatti házhoz tartozó Millér-parti telek végében volt egy híd (ma is látható még a híd dombja), amelyen át lehetett a Fecskeyukba menni. Gáspár csendőr pedig a 31-es házban lakott. Ráadásul volt neki egy kukkera – távcsöve, amibe – ha éppen nem a gyümölcsösét, vagy a szépasszonyokat figyelte – néha megengedte, hogy a gyerekek belenézzenek! Nem volt az akkor mindennapi dolog! (Kiss Kálmán)

Ez egy generációval később is folytatódott, gyakran történt, hogy a csösz elől menekülve ágastól „jöttek” le a fáról, hogy távolabb leülve szedjék le a termést. (Zajacz Gábor)

Téli sportok

Szintén Gáspár csendőrhöz fűződnek a Millér parton lévő vadnarancsfák, amelyekből télen a gyerekek kiváló hokibotokat metszettek, (az volt a legjobb, amelyiknek amellet, hogy L alakú volt, volt egy kis ellenoldali ága is, azzal lehetett beakasztani a másiknak, ami természetesen hivatalosan tilos volt) s azzal mentek a vérre menő csaták még a 70-es években is. (Kiss Endre) Ha befagyott, a víz, akkor reggeltől késő estig – amíg csak valamelyik szülő el nem kiabálta magát, a falu szinte minden gyermeke a jégen volt. Így volt ez korábban is, de akkor még nem lévén **korcsolya** iringáltak (csúszkáltak) a jégen, árokban, földút kocsinyomaiban összegyűlt víz jegén (Rigó Pálné), majd később már a leleményes gyerekek készítettek maguknak. A század elején – a negyvenes évek végén, ötvenes évek elején – a tűzrevalók közül a megfelelő gömbfát kettévágták, egy vastagabb drótot erősítettek az aljára, a fa és a drót közé pedig madzagot fűztek, ezzel erősítették fel a lábra. (Bene József)

Aztán jöttek a már modernebb, „bőr csizma, - bakancs-barát” korcsolyák, melyek – mivel a cipő talpára voltak felcsavározhatóak, - gyakran le is szedték a bakancstalpat. Ezek hegyes orrú vagy farkas orrú, úgynevezett pofás korcsolyák voltak. A hátsó része fogas volt, így véletlenül sem tudták eltitkolni a lábbeli kölcsönvételét, mivel a fogak helye bizony meglátszott. A felszíjazása sem egy mindennapi művelet volt, színes ceruzával sikerült olyan jól felsrófolni, hogy egy – egy hokimeccs után elzsibbadt a lábuk.

A gyerekek gyártották a hozzávaló kulcsot, mivel igen gyakran elveszett a hóban ez a kis 7 x 7-es vasdarab. De a célnak nagyon megfelelt a végén szögletesre kalapált cső is. (Boros Ignác)

A XX, század végén, XXI. század elején nincs már szükség ezekre a praktikákra, hiszen bárhol, jelentős mennyiségben, készen kapni a korcsolyákat.

A legjobb **hokikorong** a 60 – 70-es években a májkrémes doboz volt, de jó hasznát vették a megfelelő méretű fagancsnak is, csak ez kicsit nagyobb ütött. (Kiss Endre)

Mindent megtettek egy jó kis játék érdekében, így az is előfordult, hogy a padlásra akasztott úgynevezett Pálma - gumis csizma sarkát lefejtették – gondolván, hogy biztosan nem használja már a szülő, nagyszülő azt a csizmát – és abból is kiváló hokikorong lett. Persze a „jutalom” sem maradt el, miután fény derült a dologra! (Boros Ignác)

Ezzel egy időben még „divatos” volt a patkós bakancs, (ekkor már inkább a szülők, nagyszülők bakancsát csenték el a gyerekek, unokák) ezzel lehetett az x-et rajzolni a jégre. Természetesen ez a patkó alakú vas nem kimondottan az iringálás, csúszkálás érdekében került a bakancsok sarkára, inkább a talpkopás megelőzését, lassítását szolgálta.

Ez is megváltozott, hiszen manapság ritkán verődik össze egy-egy jó kis csapat, mondván, még nem volt idejük a szülőknek bemenni hokibotot venni. Meg aztán a vadnarancsfák is a múlté már.

A 70-es években is kihasználták a Kígyósban lévő régi válykosgödör adta lehetőségeket. A gyepen is állt a víz gyakran, így ekkor, aki a Petőfi utcában lakott gyakorlatilag már otthon felvehette a korcsolyát, mert a Fertő zsombékos dombjait kerülgetve, korcsolyázva juthatott el a befagyott Kígyósig. Ide szívesebben is elengedték a szülők a gyerekeket,

mivel beszakadás esetén is esetleg derékig süllyedtek, biztonságosabb volt. Itt aztán mindenféle mutatványt kitaláltak. Egyik volt a Zajacz Gyurka által kidolgozott jégbiciklizés. Nagyon jó mutatványokat lehetett produkálni, és örült nagyokat lehetett rajta esni. Riportalanyomnak is elhajlott a biciklipedálja, amit az édesapja nem vett jó néven, így ezt a fajta mulatságot be kellett szüntetni. (Lengyel Mihály)

Bár a pár éve megtörtént medertisztítás ebben is változást hozott; a hosszú mínuszok után egész sok gyerek és egyre több felnőtt csatlakozik hozzájuk, és teszik varázslatossá, családiassá a rövid téli délutánokat.

Talán családi esemény maradt a szánkózás, gyakran lehet látni főként a kisebb gyermekeket húzó apukákat, anyukákat, nagytetvéreket. A század első felében, amikor még sokkal több ló volt a faluban, szinte minden lovas háznál volt hozzá tartozó szánkó is. Télen a lovak jártatásaképpen befogtak és szánkóztak a család. A kisebb szánkó ritkább volt, azt is a szülők faragták. A 70 – 80-as években a temető alatt volt egy nagyon jó, megfelelő meredekségű szánkópálya, amelyet a Millér tisztítása után újra „kiépítettek” a gyerekek.

Nyári elfoglaltságok

Határjárás

Később – már nem kényszerből – nyáron hatalmas határjárásokat tartottak a gyerekek. Feltérképezték, hogy hol van jó csúzlínyélnek, íjnak, nyílnak való anyag, hol lehet jókat csatázni. Újváros és Szarkaváros között több szériában lezajló csata dűlt a Millér két oldalán. Bizony megesett, hogy egy – egy csatában el is találták egymást, de úgy gondolták, ez vele jár. A szülők már kevésbé gondolkodtak így: elkobozták a csúzlikat, s bizony abban az évben mindet a tűz emésztette el. (Zajacz Gábor)

Ezeket a határjárásokat később a kisdobosok, úttörők is szívesen folytatták, őrsi – és rajfoglalkozások, esetleg az egész csapatot érintő kirándulások keretében akadályversenyeket, számháborúkat tartva ott.

Ez a tevékenység a 90-es években egy kicsit alábbhagyott, majd a Vehiculum Múzeumház létrejöttével elindultak a falukutató táborok, ahol újra felelevenítették ezeket a hagyományokat, és minden tábori program szerves részévé vált a határjárás, és az ezekhez kapcsolódó játékok.

Labdajátékok

A labda örök kedvenc volt, csak az anyaga változott.

A XX. század elején, amikor még jelentős volt a faluban az állatok száma, a gyerekeknek rendes tavaszi feladata volt a vedlő (nyárra készülő) állatok megszabadítása a fölösleges szőrtől. Ez volt az állatok vakarása. A leleményes fiatalok összekötötték a kellemest a hasznossal; összegyűjtötték az így lejött szőrt és megfelelő mennyiségű összegyűlése után jó sós vízben megáztatták és addig göngyölték, hengergették, amíg össze nem állt. Talán a nemezelés alapjait használták fel készítéséhez. Ez a labda az egész nyári mulatságokon kitarzott. Igen keményre lehetett készíteni ezeket a **szőrlabdákat**, hogy idősebb Héja Adorjánt idézzem: „akit ezzel hátba vágta, az nem igen akart egy darabig beállni a játékba.”

A métázás is kedvelt játék volt, hiszen az árokparton, úton, erdőszélen megtalálható volt a lécs, a bot, amelyet kézbe fogva kellett a feléjük szálló rongylabdát minél messzebbre elütni, majd elszaladni egy előzetesen várnak kijelölt területre. Akit eltaláltak, vagy nem sikerült eljutnia a várig, amíg a dobó el nem kapta a labdát, akkor a következő körben ő lett a kidobó. Ezt már **rongylabdákkal** játszották, melyeket maguk készítettek. (ifj. Bene Józsefné)

Rongylabda – készült a falukutató tábor lakói által, az Idősek Otthona lakóinak útmutatása alapján

Természetesen kedvenc elfoglaltság maradt a labda akkor is, amikor már nem minden gyermeket fogtak be olyan szorosan a munkába – bár ekkor, a 70-es években még volt olyan gyermek, aki kukoricatöréskor nem ment iskolába. A fiúk körében főként az idősebbek által csak **fofbalnak** hívott **foci** dívott ekkor már. Minden falurésznek megvolt a maga „játzóhelye”. Így a mostani Petőfi út környékén élők az út falutól távolabb eső oldalán, az Oncsa-házak kertjének a végében alakítottak ki maguknak focipályát (akkor még a Petőfi út másik oldalán nem voltak házak), ahol sötétben is rúgták a rongyot – ekkor már csak az idősek használták ezt a kifejezést, hiszen az 1960-as években már megjelentek a **gumilabdák**. Amikor már végképp besötétedett, akkor a korábbi méta játék utódját, a **stukkos játékot** játszották úgy, hogy először kiszámolták a dobót a következő kis kiszámolóval:

„Szegény, gazdag,
bíró, báró,
herceg, főherceg,
trónörökös, király,
kapd el számár!”

Ezután a dobót kivéve mindenkinek le kellett ülni a földre, a kezeket is le kellett tenni, és egy embernek – aki állva maradhatott – el kellett találnia a másikat. Fejjel és lábbal lehetett védekezni, de felállni nem lehetett. Ha valakit bármely más testrészén eltaláltak, akkor ő lett a dobó. Ha sikerült kivédeni a dobást, akkor célszerű volt jó messzire rúgni a labdát, mert ameddig repült, vagy ahol elkapta onnan kellett dobni. Ha pedig valaki a földön lévő

közül felállt, a kidobó ember elkiáltotta magát, hogy „stukk 1 – 2 – 3” és a nevét mondta, s akkor a név tulajdonosa lett a kidobó. Ez volt a levezető játék. Ennek utódja a már lényegesen kisebb helyigényű, de hasonló szabályokon alapuló, ma is kedvvel játszott partizán játék.

Az már nagyon nagy élmény volt, amikor az egyik fiatal felnőtt a Csehszlovákoktól (megszállásuk idején, 1968-ban) behozta az első **fekete fűzős bőrfocit** (ott volt katona) a testvérének, Hegedűs Gyuszinak. Értékét mutatja, hogy az 1970-es években Magony Emil bácsihoz, a suszterhez még rendszeresen érkezett befoltozásra váró, szétszakadt példány. Egész nap rúgták, s gyakran megesett, hogy estére már vérzett a fejük a sok fejeléstől. A Dózsa György úti meccseknek szpikere is volt Nagy Gellért személyében, aki mindent tudott az aktuális legismertebb focistákról, s jól menő sportközvetítőként el is mondta ezeket az információkat.

Aztán meccsek után jöhetett a kerítés javítása, mivel általában ezen a területen ott jelölték ki a csapatok kapuját.

Pár évvel később szűkült a Petőfi útiak élettere, mert próbafúrásokra olajosok jöttek Besenyszögre, akik épp ezen az üres területen telepedtek le, így a focipálya lentebb tolodott, kb arra a területre, ahol most Benedek Péterék és Túri Istvánék laknak. Annyi haszna volt az ittlétüknek – túl azon, hogy akkor találtak termálvizet Besenyszögön, - hogy a fiatalabb olajosok is szerettek focizni és kaput állítottak le a kicsit göröngyös területre, az addigi földre dobott mackófelsők helyett. A hepe – hupák nem okoztak gondot, mert a sok futkározással simára taposták. Aztán a besenyszögi gyerekek a fúrók elmenetele után tökéletesítették a pályát, Hegedűs Gyuszi megtanult hálót csomózni, így az is került a kapura, a többiek pedig mésszel bevonalták a pályát. Sőt később még lábtenisz pályát is kiépítettek a gyerekek. Aztán lassan, a 80-as évekre beépült a terület, beszorítva az ifjúságot a házak udvarára. (Lengyel Mihály)

Az újtelepiek egy része a Millér parton lévő agyaggödrök környékén játszottak, a Pásztor út falutól kifelé eső oldalán fociztak, az újbárosiak pedig a fáskertben találták meg többnyire a szórakozásukat. Ők focizni a falu pályájára jártak. A Dózsa György útiaknak pedig a kötelki úton volt egy pályájuk, illetve a házak udvarán, hátsó portákon. Ezek a falurészek más egyébben is „vetélkedtek” egymással.

A Bem körúton is volt egy grund, aminek az volt a nagy előnye, hogy megfelelő szögben rúgva a labdát garantáltan a dinnyeföldön landolt. Természetesen nem lehetett otthagyni, s természetesen mivel egy gyereknek két keze van, s a másik se legyen üres – hát dinnyét hoztak ki benne. Aztán persze olyan is volt, hogy előkerült a vasvilla...(Zajacz Gábor)

Ma már elérhető áron lehet kapni igen jó minőségű **bőrfocikat**, s még mindig jelentős helyet foglal el a gyermekek életében ez a sport.

A pihenés

Aztán amikor már nagyobbak lettek a levezetés a **nyársalás** lett, (a fát a közeli kiserdőben lévő száraz fák összeszedésével szerezték hozzá, mindenki elment és hozott egy öllel – ezzel az erdőt is tisztán tartották). Ehhez a jókedvet úgy biztosították, hogy a legközelebb lakó hazament, kiöntötte az artézi vizet a kannából és felment a „Karancsi” kocsmába, ahol sört méretett az artézi kannába (kb 12 korsóval fért bele). De emlékezete szerint soha nem a berúgás volt a cél, annál is inkább, hogy általában igen nagy társaság gyűlt össze, így egy – egy emberre nem jutott annyi itóka. (Lengyel Mihály)

A csaták

A friss szántáson Újváros, Szarkaváros, Újtelepi falurészek csapatai csatáztak. A frissen szántott földből lehetett ugyanis remek golyókat gyúrni, amivel harcoltak. Ezek sokszor egész nyári elfoglaltságot jelentettek, hiszen a hozzá tartozó kellékeket – **ij, nyíl, csúzli, lövedék** – napokon keresztül gyártották, építették a hadi állásokat. Voltak közöttük híresen jó csúzlikészítők, céllövők is. Például Nagy Gyula a sapkát is le tudta lőni az ellenfél fejéről.

Egyik besenyszögi születésű, ma papként tevékenykedő atyától tudjuk, hogy még a karácsonyi **betlehemezés**ből is tudtak vetélkedést csinálni.

Gyakran játszottak **sutyinkázást**, ami abból állt, hogy sárgolyót egy hajlékony vessző végére tettek és versenyeztek, hogy ki tudja laza mozdulattal messzebbre lendíteni a golyót. 30 – 40 méter az egy átlagos teljesítménynek számított, de nem volt ritka a 100 méter sem. Az Újvároson a Kötelki út 1. alatti Millér – parton a csatorna egyik oldalán az egyik, másik oldalán a másik csapat állt – volt, amikor bizony el is találták egymást.

Divat volt a gyerekek körében a **hübelebalázs** is, aminek az volt a lényege, hogy a sárból egy tálka formát kellett formázni – aprólékos munkával – majd benyálazni az alját, amit előtte leheletfinomra elvékonyítottak és szájjal lefelé a földre dobni. Az nyert, akinek nagyobbat szólt. A siker érdekében verset is mondtak hozzá:

„Úgy szóljon, mint az x. y. segge!”

Népi játéknak számított a 70-es évek közepén az úgynevezett **késiskola**. Mondanom sem kell, hogy ez főként a fiúk szórakozásához tartozott. „Játszották” szabadidőben, vagy ebédidőben is, amikor a téészben voltak dolgozni, nyári munkán (idegenelni stb). A lényege az volt, hogy késsel különböző mozdulatokat, gyakorlatokat kellett végezniük. Egy iskolát kellett kijárniuk, minden szintnek az volt a lényege, hogy a végén beleálljon a kés a földbe. Egészen pontosan már nem emlékszik a riportalany, de a lényege a következő:

1. tenyérről
2. fonákról
3. 2 x simán
4. az 5 ujjról
5. könyökről
6. vállról
7. homlokról
8. fejtetőről
9. 6 x tédről

kellett indítani a kést, ami, ha nem állt bele a földbe, vagy eltévesztette a szintek sorrendjét, akkor a dobó kiesett a körből és a következő játékoson volt a sor. A győztes az lett, aki először végzett az iskolával, az ő jutalma az lett, hogy nyert. Ebben a játékban a hangsúly az utolsón volt, akinek egy előzetesen készített késpenge hosszúságnak megfelelő pálcát faragtak, s amennyi ponttal lemaradt, annyit ütöttek a földbe állított pálcára. A vesztesnek ezt a földbe ütött pálcát kellett foggal kihúzni a földből, amit természetesen beáztattak előtte. Az igazi akkor volt, amikor a győztes elsőre kijárta az iskolát. S számomra külön érdekesség volt, hogy elmondása szerint egyetlen vesztesnek sem jutott eszébe a rárótt büntetés elől elmenekülni. Mindenki, minden esetben vállalta, hogy hogyan teljesített, s azért mi jár. Felnőtt fejjel már óvva intené gyermekeiket ettől a játéktól... pedig

ez is hatékonyan hozzájárult a személyiségfejlődésükhöz. Megtanította a gyerekeket vesztíteni, megtanította arra, hogy a felállított és elfogadott szabályokat mindenkinek be kell tartani, s mindenért jár valami, s arra is, hogy nem adjuk fel, majd legközelebb sikerül. Addig is szorgalmasan gyakorolni, minden lehetőséget kihasználva.

Készítettek ebben az időben **darcot** is (ma már csak a paraszt gyerek darcaként emlegetik egymás között), persze az igazít senki nem ismerte, nem volt még gyári a faluban. Hurkapálcába tűt szúrtak, másik végére pedig papírt tettek a toll helyett. Céltáblára dobáltak. Volt eset, amikor egymást centizték ki, de ezen hamar túladtak egy kisebb baleset után, a szülők legnagyobb örömére. (Zajacz Gábor)

Gyakran játszották a **kerékhajtást** is, amikor egy biciklikereket egy pizskavas-szerűre meghajtott vassal irányítottak, hajtottak és az nyert, aki a legmesszebb tudta elvinni a kereket, illetve, aki a legtávolabbi talpon tudta tartani. Ezzel sokszor napokig elszaladoztak a gyerekek. Ezt korban megelőzte a karikahajtás, hiszen akkor még nem volt kerékpár abroncs, így az erősen rozsdásodásnak indult kocsikerék kiselejtezett vaskarikáját használták fel ehhez. Utána pedig a műanyag térhódításával a hullahopp karikák voltak ezen játékok eszközei, melyet súlya miatt már nem csak hajtani, gurítani lehetett, hanem testen (derékon, lábon, karon, nyakon a legváltozatosabb helyzetekben) is lehet pörgetni.

Kerékpározás

Nyári elfoglaltságok közé tartozott még a biciklizés is.

Kezdetben családonként jó esetben 1 kerékpár volt, általában a családfőnek, egy vázas, férfi bicigli. Nagyon sok gyermek a 60-as években „váz alatt” tanult meg kerékpározni. Ma már valószínűleg igen mulatságos látványt nyújtana egy 5 – 7 éves gyerek, amint a fenekét kissé oldalra tolva egyensúlyoz a nagy kerékpáron – akkor ez megszokott dolog volt.

Később a búcsú előtti héten, mikor a búcsúsok már idepakoltak rendszeresen mentek a már megnyitott céllövöldéhez – természetesen bicikkel. Ez akkor volt különösen nagy élmény a fiúknak, ha lányok is voltak közöttük, vagy találkoztak velük, hiszen akkor minden fiú elengedett kormányra vagánykodhatott a kerékpárján. A lányok persze összekarolva sétálgattak és súgtak össze a fiúk mórlikálását látva.

Aratás

Aratási időben kazlazáskor a gyerekek által csak csimpaszkodó rúdnak titulált vendégoldalon utaztak, egészen addig, míg a kocsit hajtó gazda le nem suhintott az ostorral. A gyerekek ezt nagyon jó játéknak tartották, a parasztemberek annál kevésbé, hiszen balesetveszélyes volt. Valószínűleg azért is csördítettek néha a nyakuk közé.

Aztán a bikahomlokú kazlak összerakásánál a gyerekek dolga volt, hogy a közepén, a jobb ülepedést biztosítva, járkáljanak. Később jöttek a kisbálák, amelyek már nem igényeltek annyi segítő kezet. Viszont a gyermekeknek jó mulatságot biztosított: a 80 – 90-es években összerakás előtt labirintust, kisházat, bunkit lehetett belőlük építeni, persze nem dicsértek meg egy kisembert sem, ha szétjött a bála, hiszen ez pocsékot jelentett. Majd ezeket a bálákat is felváltotta más, konkrétan a körbálák. Ezek már emberi kéz érintése nélkül is helyére rakható eseséget, alját biztosítanak a kevés lábás jószágnak, amely még van a faluban. A gyerekek viszont ezeknél is megtalálták a játékot: aki leesik, az kiesik. Ez annyira kedvelt játék lett, hogy a falukutató tábor is rendszeresen szervez belőle versenyt, s

az íjászversenyeken is szétmegy néhány bála. Már csak rajtuk ugrálni is nagy élvezet, és tegyük hozzá, hogy nem kis ügyességet, erőnlétet kíván!

1. szénakazal   2. kisbálás kazal   3. körbála

Fürdés

A nyári elfoglaltságok közé tartozott még a fürdés is, maximálisan kihasználva Besenyszög nagy előnyét, a falut körbefolyó Millért. A 70-es években 4 nagy fürdőhely volt kialakítva: Az egyik „Pimpinél”, ez volt a Pimpi - strand, a másik a nyolcasnál, a harmadik a kettes fánál (lenti temető alatt, a „szellemhíd” mellett), a negyedik pedig „Dugóék” alatt. Ennek a negyediknek még ünnepélyes megnyitót is csináltak, lévén ez volt a „legkiépültebb” – volt mélyebb és biztonságosabb része is, egyszóval jó hely volt. Talán csak Kecső Jani bácsi bánta egy kicsit, illetve a kukoricája, hiszen az ifjúság a fürdőhely mellett lévő zsenge kukoricát bizony két fejestugrás között meg – megdézsmálta. Pihenésképpen nyáron megsütötték, vagy csak úgy nyersen fogyasztották.

Az újtelepiek faluszélén élők közül többen jártak a „Laposra” fürödni, amelyet a nagyállási útról lehetett megközelíteni, - s a közelében lévő „Szaka Marcsa” tanyája egy biztos tájékozódási pont volt – hozzájuk ez volt a legközelebb eső Millér – szakasz. A tsz-ből „kiselejtezett” Trücsök traktor belsőjét derékban összehajtották, összekötötték, így olyan alakja lett, mint egy kajaknak, 2 – 3-an ráültek lovaglólásban és úgy kajakoztak. Ha többen voltak lenni fürödni, akkor „lelopták” a tyúkól ajtaját, azt rátették a gumira és szépen lecsorogtak a Milléren. Csak visszajönni volt keserves! Ez a terület kimondottan erre volt jó, mert az alja nem volt olyan minőségű, mint a többi strandhelynek.

A Kígyós akkor még a senki földje volt. Állítólag válykos gödör volt régebben. Esősebb időben sok víz volt benne, abban is lehetett fürödni. Még horgászni is – tapogatózni. Ezt

egy fenék nélküli kosárral tették, persze nehéz feladat volt ezzel a módszerrel vacsorára valót fogni.

A házi kacsák is ide voltak szoktatva. A benzinkút, illetve a most ott lévő műhely helyén egy daráló volt, ahol Hajdú Ádám bácsi volt a darálós. Az előtt mentek el, keresztül a gyepen, amit az itteniek csak Fertőnek hívtak, de már senki nem tudja miért. Ma hívják még Csató pallagjának is. Néhányszor a gyerekeknek kellett reggel kihajtani a kacsákat és este vissza, otthon kaptak egy kis búzát. Pár nap alatt megtanulták a járást és már nem kellett utánuk menni. A gyepek közepéig jött együtt a csapat, ott szétváltak és minden kacska ment a saját portájára. Gond csak aratás idején volt, amikor az úton annyi szemet találtak elszóródva, hogy nem akaródzott nekik hazajönni. Ilyenkor aztán ugrasztották a gyerekeket, hazahajtani őket.

Eső

Amikor eső esett az igazi ünnep volt, bár a 60 – 70-es években gyakrabban voltak kiadós nyári záporok, mint most. Egy – egy ilyen zápor után már tudták a gyerekek, hogy a felnőttek indulnak a lefolyókat tisztítani, ők pedig csúzligolyót gyártani. Azért ebből kellett, mert Besenyszög földje nem igazán kavicsos, a csúzlihoz szükséges szabályos golyó pedig végkép nem volt. Ekkor akár több százat is legyártottak, amit aztán kitétek a napra száradni. Jó csúzligolyó volt még a zöld potyószilva is, mert megfelelő volt a mérete és a keménysége miatt jó messzire el lehetett löni.

Aztán meg, mivel nem voltak még aszfaltozott mellékutak, a traktornyomban, amelyek néha egészen emberes méretűre is nőttek egy – egy esősebb időszakban, eső után a fiúk egy fekete klottgatyában, a lányok azért kicsit jobban felöltözve járkáltak a bennük összegyűlt vízben.

A Kossuth út még aszfaltozatlanul - szárazságban

Volt eset, amikor szép simára csiszolták a nyom alját, rácsalták a gyanútlan társukat – hát jókorát lehetett rajta esni.

Közben a felnőttek a lefolyók tisztogatásával voltak elfoglalva, mivel rövid idő alatt sok eső esett. (A viharok nem voltak jellemzőek.) Rengeteg piros hasú béka jött ekkor elő, de

mindig csak ekkor. Ilyen békát azóta már nem látni ilyen tömegesen a faluban. Abban az időben, a kiadott hang miatt csak unka békának hívták. A gyerekek gyakran játszották azt, hogy ki tudja őket nyíllal eltalálni.

A média hatása – televízió

Aztán a média a 60-as évek végétől már kicsit rányomta bélyegét a gyerekek játékára is, bár még mindig a szabadban, mozgással töltötték az idejük nagy részét, ám játékukat kicsit már befolyásolta az éppen látott film. Ezeket először a Damjanich utcában lévő szövetkezeti irodában beállított televízió nézték meg, gyerek – felnőtt együtt. Itt az öreg Slusz bácsi (ez a gúnyneve volt, de már nem emlékeznek az eredetire, mert mindenki így hívta) örködött és itt is lakott, így munkaidő után is lehetett menni az esti filmre. Aztán később már a Kultúrházban és a tsz irodán is lett televízió. Az egyik ilyen nagy befolyásoló film az Ivanhoe című volt. Amikor ezt megnézték, akkor utána hetekig csak kardot gyártottak, egy fán keresztbe szögelték egy másik fát. Aztán volt, aki szépen ki is faragta. Volt, aki befőttes üveg tetejét kilyukasztva ráhúzta a fára és akkor kerek kézvédő is lett, csak abban az volt a baj, hogy mindig lecsúszott. Aztán a kisdobos és úttörő szíj segítségével még a derékhoz is be lehetett dugni.

Másik ilyen film amire Lengyel Mihály emlékszik a Fekete nyíl. Ennek hatására megkezdődött kutyafából a nyíl, nyílpuska gyártása. Nagy versenyek alakultak ki, hogy ki tudja magasabbra löni. Ebben Pádár Antal volt a legjobb az újtelepen ebben az időben.

Gyakran mentek a gyerekek a szülőkkel a „cserébe” is, ez a Tsz iroda helyén volt és azért hívták így, mert búzáat vittek, amiért cserébe arányosan első lisztet, kenyérlisztet, darát és korpát kaptak – megtölthették vele otthon a lisztesládát. Persze a gyerekeket itt is inkább a molnárkocsi érdekelte. Majdnem szemben vele, a mai ABC helyén volt egy cukrászda, amit Bottyán Lajos üzemeltetett. Udvarában pedig széntelep, tejcarnok, tojás és kamilla átvétele történt, a kamillaszedővel családi körben leszedett kamillát ott lehetett leadni. Bevitték a szövetkezetbe, ahol egy nagyrostába beleöntötték, ami 4 vastag kötéllel a 4 sarkánál fogva volt felkötve. Beleöntötték a kamillát, kirostálták, (ez a nagy mozgó rosta nagyon tetszett a gyerekeknek,) megmérték és fizették. Ez a kevés kereseti források egyike volt a faluban.

A média hatása – mozi

A 80-as évekig mozi is működött a községben, a Dózsa György utcában. Ma egy varroda szabászata működik a helyén. Általában naponta 2 vetítés volt, a délutánra mentek a gyerekek, az estire a felnőtt fiatalok, illetve a családok. Mellette működött a presszó, ezért a család mindig készült arra is, hogy fagyiznak. A gyerekek pedig úgy kaptak pénzt, hogy legalább 1 gombócot még kifusson a jegy ára mellett. A főbejáraton lehetett a pénztár mellett bemenni, kijönni pedig az oldalsó ajtón. Ott lehetett kimenni akkor is, ha közben a kint lévő, udvari vécére szerettek volna kijutni. Aztán a 80-as évek elején a művelődési házban folytatódtek a vetítések, a mozi helyén pedig discot üzemeltettek. Később pedig varroda épült itt. Fénykorában egy – egy filmre az egész család elment. Ilyen volt a Tenkes kapitánya, Stan és Pan. Aztán a tévé terjedésével elmaradtak a szülők. A 70-es évek végén, 80-as évek elején jöttek az indiános filmek: Az utolsó mohikán, a Winnetou, Ekkor a gyerekek egy-egy indiánfőnök, vagy maga Old Shatterhand személyében tetszelegtek. Gyakran bánta ezt a családok kakasainak fark- szárnytolla, de a határban talált fácántollaknak is megnőtt az értéke.

Tökéletesítették a nyílvevőt: a nádvevő végébe szöveget tettek és betekerték, bár elmondásuk szerint is igen veszélyessé vált így. Szintén a Kötelki út 1. ház előtt lévő

(akkor Jász Ferencék laktak ott) Millér – parti részen lóttek az indiánok. 2 ajtót leemelték otthon, s abból épült a vár. Aztán egy birka is került, amire B. I. – t ültették, s úgy vették elő a nyilakat. Aztán az első találat után a birkát kihagyták a játékból. Ezt a játékot a tökélyre fejlesztették, még indiánpróba is társult hozzá: a kiserdónél egy indiántábort építettek, ahol különböző próbákat kellett végeznie annak, aki igazi indián szeretett volna lenni. A lövészetén túl erőpróbák, ügyességi próbák is voltak, például a Milléren kellett egy fatörzsön átjutni, vagy a vízelvezető árok átugrása, amit K. E. egy kartörés árán teljesített.

Hasonlóan a média befolyásának volt köszönhető a derekukra kötelel kötő hegymászós jelenet utánzása. Mivel Besenyszögön nemhogy hegyet, még kisebb fajta dombot sem lehetett találni, ezért az igen kreatív gyerekek a fát nevezték ki hegynek. Csak arra nem gondoltak, hogy a kötél esetleg hosszabb, mint a „hegy” magassága, s a lezuhanó, s földön landoló testet a száraz ágak bizony rendesen összehorzsolnak. De 1 hetes intenzív orvoshoz járás ezt a problémát is megoldotta.

Később javult a tömegközlekedés, egyre többen jártak be Szolnokra, így egyre többen már a nagyvárosban mentek – mennek moziba. Ekkor a filmvetítés megszűnt Besenyszögön. És a példaképek is tovább változtak, a XX. század végére már a Star Wars, és különböző robotok, gyilkológépek lettek a mércék. A szerepjátékok már inkább csak az óvodás és alsós korosztálynál figyelhetők meg. A felső tagozatok és a középiskolák tanulói inkább a számítógép adta lehetőségeket használják ki. Szinte megszűntek a faluban a nyári tömeges „csatangolások”, játékok. Jó esetben a parkokban üldögélnek és beszélgetnek.

Fagylaltot, üdítőt máshol is mértek a faluban. Ilyen hely volt a Karancsi kocsmá, ahol fasírozott vagy sült hal is kapható volt (kicsit sós, hogy sokat lehessen rá inni) és a gyerekeknek csatos üvegben a piros és a sárga bambi – ekkor ez volt a sláger.

A hal egyébként nemzeti eledelnek számított a faluban, hiszen a Millér adta a lehetőségét a halászatnak, horgászatnak. Főként sügért fogtak, kevesebb keszeget, amit otthon megsütöttek.

„Mi sem voltunk angyalok”

Természetesen a vásottság sem hiányzott a gyermekekből:

Még a kemencés kenyér időszakában történt, hogy a szokás szerint megsült 3 szép nagy kenyeret a kemence falához támasztotta a ház asszonya szikkadni, konyharuhával letakarva. Majd a családfővel elmentek kukoricatövet gyűjteni fűtéshez. Az otthon maradt 4 éves kislegény pedig gondolt egyet, s a megtalált „firancos” (zománcos) festékekkel gyönyörű kékre festett minden kenyeret. Hát azon a héten nem volt náluk a kenyérnek domója! (Bene József)

Később az utcákban a cérnák kifeszítése okozott némi riadalmat: az esti miséről hazatérő idős férfiak már lehajolva, kalapot fogva közlekedtek közöttük. De a mozi kijáratán érkezők sem úszták meg.

A hetvenes években egy éjszaka pedig felcserélgették a kiskapukat – hát reggel egy sorozatfotót megértek volna az arcok!

Kreativitásukat bizonyítja még „a góréból vezérelhető, automatikus istállórostélyt csukogató szerkezet”, melyet egy működő harmonikabillentyűzetből készített Zajacz Gábor. Annyira örült találmányának, hogy még az sem zavarta, hogy minden egyes akció után ki kellett a góréból ugrani, s elmenni az istállóhoz, kinyitni az ajtaját. Mivel harmonikázni nem tudott, úgy gondolta, hogy valahogyan mégis hasznosítani kellene ezt a hangszert. Hát az anyukája nem örült a hasznosítás eme módjának.

Vásottságukat mi sem bizonyítja jobban, mint hogy Tajti rendőr bizony sokszor megzavarta őket. Bár nagy rendbontás nem történt, gyakran csak énekelve mentek végig az úton, de abban az időben még ez sem volt megengedhető. Beugrottak előle az első adandó kerítésen. Volt, akinek nem volt szerencséje: a ganajosban landolt. Hát azokat az illatokat nem kívánom senkinek.

Ami nagyon jellemző volt: még facebook nélkül is rendkívül gyorsan jártak a hírek. Este a moziban egy aranyos kislánnyal ... s mire hazaért a fiú, édesanyja már tudta kivel volt. Ha nem éjszaka, akkor másnap az artézi kútnál. Itt még a 80-as években is összefutottak a szálak, no meg a kíváncsi emberek.

Utószó

Ebből a kis tanulmányból, a történetekből is remélem kiviláglik, hogy a besenyszögi ember mindig az 5 alapvető emberi érték normái szerint élte életét és igyekezett gyermekeit is nevelni. Fontosnak tartják a fizikai és értelmi nevelés mellett a pszichikai, érzelmi és lelki nevelést is!

Minden szülő azt szeretné, hogy teljes, sikeres személyiséggé alakítsa gyermekét, akit azért nem melleleg az adott közösség is elismer.

Gyorsan változó világunkban a feltétlen tekintélytisztelet már a múlté.

Tegezzük szüleinket, szabadabbak a kötelek, sok mindenre már nem ők tanítanak bennünket, hanem mi tanítjuk őket. Az új generációt digitális bennszülötteknek nevezhetjük, hiszen beleszülettek egy más, valóságtól távolabb eső, virtuális, számítógépektől hemzsegő világba. Interneteznek, skypolnak, facebookoznak, gyilkolós játékokkal töltik szabadidejüket. Ez a fejlett technológia nem kíméli a vidék társadalmát sem, mindenféle előnyével és hátrányával együtt. Azok, akik még az elmúlt természet közelebbi világból itt vannak közöttünk, újra taníthatnak bennünket hagyományos módon szórakozni, rosszkodni, mindennapi életet élni.

Hogy Boros Emilnét idézzem: bizonyos túlélő technikáknak még mostanság is nagy hasznát vehetjük, hiszen egyre több természeti katasztrófáról ír az internet, az újság, (árvíz, földrengés stb), minek következtében áram, fűtés, élelemszállítás nélkül maradhatunk, s bizony nem árt, ha ismerünk fortélyokat, amelyek segítségével túlélhetjük ezt az időszakot is.

Ebben pedig jelentős a szocializáció szerepe.

„A szocializáció az a folyamat, melynek során az adott egyén a tanulás különböző formáin keresztül elsajátítja az adott kultúra viselkedéses szabályait, értékeit, gondolkodásmódját, és olyan egyéb személyes tulajdonságokat, melyek lehetővé teszik a társadalomban való hatékony részvételt. A kultúrát a felnövekvő generációk számára közvetítő különböző hatótényezőket a szocializáció ágenseinek nevezzük. A legjelentősebbek a család, az iskola és a média, amelyek között folyamatos interakció zajlik” (Kósa és Vajda, 1998)

Felnőttek!

Mindannyiunk felelőssége, hogy ne hagyjuk, hogy - bármennyit is változik a világ - a technika megölje a lelket! Hiszen

„sok van, mi csodálatos, de az embernél nincs semmi csodálatosabb”

(Szophoklész, Antigóné)

Felhasznált szakirodalom, hivatkozások

- Balassa-Ortutay: Magyar Néprajz; Corvina Kiadó, Budapest; 1979. 572-578.
 Boros A.-Boros B.: Szülőfalum Besenyszög; Hildebrand Nyomda, Sopron, 2003. 237-251.
 Baksa Brigitta: Élet a házban; Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 2003. 50-56.
 Dr. Dékány István: Város és falu szociológiai szempontból, Városi Szemle XXI. évfolyama, (Különlenyomat) Budapest, 1935.
 Kósa, É. és Vajda, Zs. (1998), Szemben a képernyővel. Az audio-vizuális média hatása a személyiségre. Eötvös József Kiadó, Bp

Saját gyűjtések:

- Bene József adatközlő (1943)
 Bene Józsefné adatközlő (1944)
 Bene Józsefné Túri Erzsébet adatközlő (1917 – 1992)
 Boros Emilné (
 Boros Ignác adatközlő (1948)
 Danajka Lajosné Szakali Pannika adatközlő (
 Danyi Pálné Héja Margit adatközlő (1926)
 Héja Adorján férfi adatközlő (1931)
 Kiss Endre (1962)
 Kiss Kálmán (1935 – 2004)
 Lengyel Mihály adatközlő (1959)
 Zajacz Gábor adatközlő (1963)

DARÁNYI IGNÁC TERV

**A természet és a gyermekek viszonyának változásai
a 20. században
(Gyermekjátékok, gyermeki mindennapok
változásai)**

Kiss Endréné
Kulcsárné Végső Zsuzsanna
2013.

BES - ÁSZ KFT
5071 Besenyszög, Dózsa Gy. u. 4.

Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alap:
a vidéki területekbe beruházó Európa